

Bezpečnostní budoucnost v zahraničněpolitickém kontextu (Rizikové 21. století)

Století nezahajují a neuzavírají epochy tak, jak by se to systematickým historikům líbilo. Dvacáté století skončilo zánikem sovětského impéria v roce 1989. Jedenadvacáté století začalo explozí globálního terorismu 11. září 2001.

Paul Johnson

Globalizace amerických hodnot

In: Svědomí Washingtonu (ed. L. Edwards)

Praha: vydavatelství Ideál, 2004.

Hrozba ekologické krize, hrozba globální finanční krize a hrozba terorismu jako hlavní rysy světové rizikové společnosti a stírání hranic mezi těmito hrozbami budou podle významného německého sociologa Ulricha Becka hlavní „osou“ vývoje světa ve 21. století. Přednáška, kde zmínil a podrobně charakterizoval rysy takové společnosti, sice zazněla na London School of Economics and Political Science v únoru 2002, nicméně její kontury nastínil v dnes již klasickém sociologickém díle „Riziková společnost“, napsaném před téměř dvaceti lety v roce 1986. [1] Tedy v roce, kdy se teprve rýsovaly zásadní politické, ekonomické a sociální změny spojené s koncem studené války a rozpadem modelu světa, jehož podobu zásadně ovlivňovaly dvě proti sobě stojící supervelmoci – Spojené státy americké a Sovětský svaz. Beckovy závěry v konfrontaci se současnou politikou a bezpečnostní realitou mohou být bezesporu cenným rámcem pro naše uvažování o možné budoucnosti v horizontu 10-15 let. Stejně tak jako celá řada zahraničních i českých analytických studií, publikací a článků z poslední doby mezi kterými zaujímá významné místo zpráva Národní zpravodajské rady Spojených států o perspektivách globální budoucnosti v roce 2020 zveřejněná v roce 2004. [2]

Předmětem studie je především prognózování vývoje bezpečnostní situace do roku 2020. Hlavní pozornost soustřeďuje na předpokládaný bezpečnostní vývoj v rozsáhlém prostoru Eurasie, který je a bude klíčovým prostorem, kde se bude řešit celá řada bezpečnostních dilemat a budou probíhat střety hlavních světových aktérů. V míře dané jejím rozsahem byla vzata v úvahu provázanost s dalšími politickými, ekonomickými, sociálními a ekologickými aspekty světového vývoje. Odpovídá tomu i zvolená struktura, která se soustřeďuje na dva hlavní okruhy: hlavní trendy vývoje ve světě do r. 2020 (životní prostředí, energetické zdroje, „tradiční“ a noví aktéři zásadně ovlivňující světový vývoj, problém vládnutí na národní a globální úrovni, vývoj ekonomiky, demografický vývoj, bezpečnost – především hrozba islamistického terorismu včetně možného souvisejícího zneužití zbraní hromadného ničení) a předpokládaný vývoj a politickou, ekonomickou a bezpečnostní strategii hlavních světových aktérů (islamistický terorismus, Spojené státy americké, Čína, Rusko, Evropská unie).

Důvodem zařazení islamistického terorismu mezi hlavní aktéry vývoje bezpečnostní situace je fakt, že představuje svými aktivitami a cíli globální bezpečnostní hrozbu, znásobenou tím, že se, slovy francouzského filozofa Jacquese Derridy, „vymyká politickým a státním strukturám a pohybuje se mimo oblast kodifikovaného práva“.

Cíle islamistického terorismu mají zároveň i viditelnou politickou dimenzi, kterou je etablovat se jako jedna z rozhodujících politických sil ovlivňujících světový vývoj se strategií dosáhnout porážky Západu.

Hlavní trendy světového vývoje do r. 2020

V nadcházejících patnácti letech bude zcela jistě v centru pozornosti stále více problematika globálních změn životního prostředí, které budou mít negativní charakter (skleníkový efekt, globální oteplování, dramatické zmenšování plochy tropických deštných pralesů, tání věčně zmrzlé půdy na Sibiři a z toho vyplývající klimatické změny [3] atd.). Dá se přitom očekávat, že takový vývoj povede ke generování nových možných hrozeb, které v mnoha případech budou mít silně existenciální charakter (např. vzrůstající nedostatek vodních zdrojů, což může vyvolat ve stále větší míře ozbrojené konflikty [4]). Řadě hrozeb spojených s globálními změnami životního prostředí přitom nebude možné čelit prostředky jimiž disponují bezpečnostní systémy a už vůbec ne silou.

Zvladatelnost změn se stane především otázkou politické vůle, resp. značných finančních a materiálních nákladů, jejichž nositelé se musí rekrutovat především z ekonomicky nejrozvinutějších zemí.

Bude to ale velmi složitý proces, což mj. vyplývá z faktu, že do r. 2020 se počítá se vzrůstem spotřeby energetických zdrojů (ropa, plyn [5]) o 50 %, přičemž na tomto nárůstu se budou velmi výrazně podílet rychle se rozvíjející ekonomické giganty – Čína (předpokládaný vzrůst spotřeby o 150 %) a Indie [6]. V popředí pozornosti s výrazným bezpečnostním podtextem bude stále otázka dostupnosti neobnovitelných energetických zdrojů a celková výše investic do energetické sféry. Jedním z předpokladů, aby energetické zdroje byly schopny pokrýt světové potřeby v horizontu roku 2020 bude ztrojnásobení investic do jejich udržování a rozvoje.

Klíčový význam pro zajišťování dodávek hlavních energetických surovin bude mít nadále Blízký východ a oblast Perského zálivu, kde jsou dislokovány největší zásoby ropy na světě (Saúdská Arábie, Sjednocené arabské emiráty, Irák, Írán). Dále se jedná o Rusko (největší zásoby plynu na světě), Kaspický region, Nigérii, Venezuelu, Angolu (druhý největší dodavatel ropy pro Čínu) a Alžírsko (velké zásoby plynu).

Většina zemí, které disponují zásobami energetických surovin, se bude nacházet v nestabilních regionech nebo bude konfrontována se složitou politickou ekonomickou a bezpečnostní situací. Týká se to primárně regionu Blízkého východu a Perského zálivu (Saúdská Arábie, Irák, Írán), který bude velmi pravděpodobně čelit nárůstu islamistického terorismu, jenž se může projevovat i útoky na energetickou infrastrukturu (těžební pole, ropovody, plynovody). Terčem útoků teroristů se ale může stát i energetická infrastruktura v Rusku. Výsledkem útoků by následně mohly být rozsáhlé výpadky dodávek ropy a plynu, které by podle ekonomických expertů zvedly cenu barelu ropy až na 100 dolarů. [7] K tomu je možné dodat, že již dnes činí podle odhadu ekonomů „teroristická přírážka“ za barel ropy nejméně 8 dolarů.

V zájmu zajištění bezproblémových dodávek ropy a plynu pro Spojené státy a Evropu bude značná pozornost věnována jejich těžbě a přepravě z regionů mimo Blízký východ. Významnou roli zde bude hrát Kaspický region (Ázerbajdžán), kde plné zprovoznění ropovodu Baku – Ceyhan (Turecko) umožní zde vytěženou ropy (a perspektivně i ropy kazašskou) exportovat mimo teritorium Ruska. Problémem může ale být zajištění trvalé stability regionu, kudy

ropovod prochází (nestabilní vnitropolitická situace v Ázerbajdžánu a Gruzii) i nebezpečí teroristických útoků (organizovaných nejen islamistickými teroristy, ale např. i lokálními kurdskými organizacemi nepřátelských vůči turecké administrativě). [8]

Rusko přesto zůstane důležitým aktérem dodávek energetických surovin v euroasijském prostoru. V případě Evropy je možné uvést, že podle studie Evropské komise vzroste závislost Evropy na dodávkách energetických zdrojů z mimoevropských teritorií v roce 2020 na úrovni cca 75 %. Týká se to především dodávek plynu, kdy 51 % plynu je importováno z teritorií mimo EU (Norsko, Alžírsko, Rusko). Ruský podíl na zajišťování dodávek plynu pro EU dosáhne v roce 2010 31 %. [9] Rusko bude mít nadále značnou důležitost pro pokrývání potřeb asijského energetického trhu. Zůstane hlavním dodavatelem ropy pro Indii (nyní pokrývá 73 % její spotřeby) a ve stále vzrůstající míře pro Čínu [10], jejíž energetický deficit by mohl v roce 2020 dosáhnout až 200 milionů tun ropy. Perspektivu má ale i prohlubování rusko-americké spolupráce v oblasti dodávek energetických surovin v jejímž rámci se mj. počítá s projekty dodávek kapalného plynu a zvýšení exportu ropy z nových ropných nalezišť do Spojených států, včetně rozvoje infrastruktury pro její transport [11].

Ze zřetele se nebude ztrácet ani využívání jaderné energetiky. Silná dynamika jejího vývoje patrná v šedesátých – osmdesátých letech 20. století se ale výrazně zpomalila v jeho poslední dekádě a v současné době je nejpomaleji rostoucím zdrojem energie (za ropou a uhlím). Nejambicióznější program rozvoje jaderné energetiky má nyní Čína, která i tímto způsobem chce eliminovat možné důsledky již zmíněného energetického deficitu.

Mezi hlavními aktéry světového vývoje budou Spojené státy americké usilovat o to, aby svoji pozici nejvlivnějšího politického, ekonomického a vojenského aktéra udržely. Dojde k nárůstu vlivu Asie, kde se kromě vzestupu Číny, která definitivně potvrdí svůj status globální velmoci, očekává i vzestup vlivu dalších zemí – především Indie jako „nadregionální“ mocnost – a dále Indonésie. Velký potenciál budou mít ale i tzv. „asijské tygři“ (Malajsie, Singapur, Jižní Korea). Vliv Japonska může začít slábnout v důsledku dlouhodobé ekonomické stagnace. Ve třetím světě zesílí postavení zemí disponujících značnými přírodními, ekonomickými a lidskými zdroji, jako je Jižní Afrika a Brazílie, které se stanou regionálními mocnostmi. Evropa bude nadále hrát velmi významnou roli ve světovém měřítku, především díky velkému vnitřnímu trhu s politickou infrastrukturou reprezentovanou Evropskou unií. Rusko si zachová svůj vliv na mezinárodní záležitosti na základě svých surovinových zdrojů a své důležité bezpečnostní role v euroasijském prostoru.

Národní státy budou mít v horizontu roku 2020 stále dominantní postavení v rámci světového uspořádání. Dá se ale předpokládat, že jejich vlády se ocitnou v silné konfrontaci s tlakem ekonomické globalizace a vlivem rozšiřování nových technologií, zejména informačních na politické a společenské procesy. Na globální úrovni se v příštích deseti až patnácti letech bude stále více projevovat asymetrie mezi globální realitou a existujícím mechanismem globálního vládnutí. Dá se očekávat, že se to projeví na činnosti Organizace spojených národů, která v podobě, tak jak vznikla po skončení druhé světové války, již nebude plně akceschopná, a to i bez ohledu na možnou reformu Rady bezpečnosti. Totéž začne platit i o dalších institucionálních platformách jakou nyní představuje především G-8.

Bude nutné reflektovat vzrůstající význam nových regionálních mocností především ze zemí tzv. třetího světa [12], ale i fakt, že mezinárodní společenství bude fungovat jako globální systém horizontálních sítí, jež vytvářejí regionální ekonomické a bezpečnostní organizace, různé složky vládní moci v národních státech a nevládní organizace. Z uvedených

důvodů je možné předpokládat, že se začne zvažovat i možný nový model fungování OSN [13] s tím, že bude primárně zachována její humanitární role, mající nadále velký význam v systému mezinárodních vztahů.

Na konci druhé dekády 21. století se očekává zvýšení výkonnosti světové ekonomiky – její velikost bude o 80 % větší proti roku 2000 a průměrný příjem na hlavu se zvýší přibližně o 50 %. [14] Přispěje k tomu především systémová změna vývoje, kterou představuje přechod od modelu industriální společnosti k modelu společnosti vědění [15], přičemž jeho součástí bude i rozšíření vlivu nových velkých aktérů v globální ekonomice – Číny a Indie. Zvýšení výkonnosti světové ekonomiky ale bude mít celkově silně nerovnoměrný charakter.

Dojde k dalšímu prohlubování ekonomických a sociálních rozdílů mezi třemi typy zemí: zeměmi, jejichž ekonomika je založena na zemědělství, zeměmi s ekonomikami postavenými na využívání levné pracovní síly a výrobě technicky nenáročných produktů a nakonec zeměmi s ekonomikami a sociálními systémy založenými na znalostech (znalostní ekonomika). Nedá se vyloučit, že růst chudoby a zaostalosti zvláště v regionech bez perspektivy zásadního ekonomického a sociálního pokroku, mezi které patří především subsaharská Afrika [16] může vést k eskalaci politických, sociálních, humanitárních a bezpečnostních problémů. Schopnost najít řešení jak čelit této potenciální hrozbě [17] se ve stále větší míře bude stávat součástí úsilí o zajištění globální bezpečnosti.

Potenciální konflikty sociálního charakteru se ale rýsují i uvnitř vyspělých zemí. Razantnější vstup Číny, Indie a spolu s nimi i dalších dynamicky se rozvíjejících států do stále integrovanější světové ekonomiky bude mj. znamenat vstup dalších stovek milionů lidí (včetně vysoce kvalifikovaných) na světový trh práce. Výrazně to zvýší tlak na trhy práce vyspělých zemí, které budou ve vzrůstající míře konfrontovány s přesuny výrobních kapacit (i vysoce technologicky náročných) do „nových teritorií“. Nelze vyloučit, že to ve vyspělých zemích vyvolá širší projevy nespokojenosti, které mohou ovlivnit jejich politickou, sociální i bezpečnostní stabilitu (zvláště za situace, kdy hegemonem této nespokojenosti bude střední třída, jejíž zájmy budou postiženy v největší míře).

Co se týče demografického vývoje, počet obyvatel stoupne do roku 2010 asi o 800 milionů obyvatel v rozvojových zemích, zatímco v ostatních zemích pouze o 100 milionů. V roce 2020 pak dosáhne počet obyvatel země 7,8 miliardy osob. Pokud využijeme modelu „100“ osob na celkové populaci se bude Asie podílet 56 osobami (z toho Čína 19 a Indie 17), Afrika 16, Severní, Střední a Jižní Amerika 13 (z toho USA 4), Evropa 12 (východní Evropa včetně teritoria bývalého Sovětského svazu 7, západní Evropa 5) a Blízký východ 3. [18] Z tohoto modelu plyne, že podíl počtu obyvatel zemí EU výrazně poklesne. [19]

Ve Studii OSN o demografickém vývoji v Evropě se v této souvislosti konstatuje, že pokud se nezmění současné vývojové trendy bude Evropská unie potřebovat k udržení dostatečné dynamiky ekonomické a sociální úrovně do roku 2025 kolem 150 milionů přistěhovalců (tj. více jak 7 milionů ročně!). Bezpečnostní rizika spojená s tak velkou úrovní migrace jsou více než očekávatelná.

Do roku 2020 a s velkou mírou pravděpodobnosti i dále za tento horizont budou problémy bezpečnosti zaujímat jedno z předních míst světové politické agendy. Státy a občané velké části světa, především euroatlantické civilizace, budou konfrontováni hlavně s aktivitami islamistického terorismu.

Jeho zdrojem (a jedním z hlavních operačních polí) bude tzv. *oblouk nestability*: Subsaharská Afrika – severní Afrika – Blízký východ – Balkán – Kavkaz – Střední Asie – jihovýchodní

Asie. Konfliktní potenciál „oblouku nestability“ budou znásobovat i další potenciální ohniska bezpečnostní nestability nacházející se buď přímo v jeho rámci (napjaté izraelsko-palestinské vztahy, indicko-pákistánský spor o Kašmír), nebo v regionech, které se nachází v jeho relativní blízkosti. Týká se to především Tchaj-wanu (úsilí o získání plné kontroly nad ostrovem ze strany ČLR) a Korejského poloostrova (existence jaderného potenciálu a hrozba jeho případného použití KLR a případné důsledky zhroucení totalitního režimu v této zemi).

Svět kterému po skončení studené války přestal aktuálně hrozit takový typ konfliktu, který by přerostl v totální světovou válku – a to i díky vzrůstající ekonomické provázanosti hlavních světových aktérů – se ocitá v globalizované válce s terorismem, která svým způsobem sehrává podobnou roli jako fenomén studené války. Procesy světové politické, ekonomické a v neposlední řadě bezpečnostní integrace vedou s jistotou mírou nadsázky k vytváření „jednoho světového státu“, který má v podobě terorismu nikoliv „vnějšího“, ale spíše „vnitřního“ nepřítele.

Globalizovaná válka s terorismem tak může postupně nabýt podoby „světové občanské války“, jejímiž průvodními jevy bude existence celé řady rizikových faktorů mezi něž patří především ekonomické otřesy a šíření zbraní hromadného ničení.

V silně propojené globalizované ekonomice ve které není možné vyloučit vznik velkých globálních ekonomických otřesů bude mít ve vzrůstající míře jakákoliv bezpečnostní krize kdekoli na světě bezprostřední dopad na globální finanční stabilitu. Vyšší frekvence teroristických útoků, které si vyžádají značné materiální a lidské ztráty může způsobovat otřesy na burzách nebo negativně ovlivnit hospodaření a hospodářské výsledky velkých pojišťovacích ústavů, což může mj. i rozkolísat stabilitu hlavních světových měn. Uvedená rizika bude ještě zesilovat vyšší zranitelnost informačních sítí, které budou atakovány teroristickými uskupeními. [20] Totéž se týká i transportních sítí a hlavních transportních koridorů [21], kudy se přepravují energetické zdroje. Ekonomický rozvoj bude limitován i potřebou vydávat stále větší finanční prostředky na boj proti terorismu, včetně výdajů na zajišťování vnitřní bezpečnosti ve vyspělých zemích.

Podle prognóz finanční společnosti UBS Warburg může např. rozpočet na zajišťování vnější a vnitřní bezpečnosti Spojených států dosáhnout v perspektivě několika příštích let výše 8–9 % HDP. Se vzrůstem výdajů na zajištění bezpečnosti je nutné počítat i u ostatních vyspělých západních zemí.

Dalším rizikovým faktorem bude šíření zbraní hromadného ničení (ZHN), včetně jaderných. Na počátku 21. století se ukázalo, že smluvně upravený režim nerozšiřování jaderných zbraní fungující od sedmdesátých let 20. století neodpovídá rozvoji nových technologií a procesu globalizace. [22] Nezákonný obchod s jadernými materiály a know-how výroby jaderných zbraní se fakticky vymkly účinné kontrole, což způsobilo že jadernými zbraněmi nebo technologiemi k jejich výrobě začal disponovat stále větší počet států, a to i v rizikových regionech (Blízký východ, východní Asie). Tento trend, který bude zřejmě pokračovat i v následujícím období výrazně zvýší riziko, že jadernými zbraněmi mohou začít disponovat i nestátní aktéři – teroristická uskupení.

Vedle jaderných zbraní se dá očekávat vzrůst role chemických a biologických zbraní, které bude možné získávat i díky rozvoji jejich komerční výroby. V centru pozornost teroristických uskupení budou i na tomto základě chemické látky, které bude složité detekovat. Značnou hrozbu přitom představují nyní i pro budoucnost biologické zbraně. Případný bioteroristický útok by měl následky, které by se velmi rychle rozšířily v globálním měřítku. [23] Před světem ovšem stojí další bezpečnostní hrozba – zneužití nanotechnologie.

Reálnou možností se stává využití tzv. *znalosti umožňující hromadné ničení* (KMD – knowledge-enabled mass destruction). Může být proto jen otázkou času, kdy se nanotechnologie stane předmětem zájmu teroristických organizací, když je již dnes součástí vývoje moderních zbraní. [24]

Hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě do r. 2020

Islamistický terorismus

Islamistický terorismus představuje od počátku 21. století globální hrozbu, jež vyplývá z celé řady faktorů mezi něž patří především teritoriální rozšíření (Asie, Afrika, částečně Evropa), náboženská motivace (islámská ideologie), ekonomická síla (mj. zapojení do výroby a prodeje narkotik), široká společenská podpora a zázemí v islámských zemích a islámských komunitách, relativní uzavřenost islámské komunity znemožňující kontrolu a infiltraci radikálních proudů a skupin a nikoliv v poslední řadě globální politická, ekonomická a psychologická dimenze dopadů jeho teroristických akcí podporovaná i její stále širší medializací.

Islamistický terorismus již nyní zřejmě nemá a s vysokou pravděpodobností nebude mít podobu přesně strukturované a hierarchizované organizace se svým centrálním velením. Spíše se bude jednat o autonomně působící teroristická uskupení [25], která mohou mít i různé priority podle míst svého působení (např. vyhnání „cizinců“ z arabské půdy, vytvoření muslimských států v zemích jihovýchodní Asie nebo boj proti sekulárním vládám ve Střední Asii a Severní Africe). Přesto je bude spojovat svého druhu strategická priorita, kterou je boj proti nemuslimským státům a vládám – především euroatlantické civilizace.

Útok na západní společenství bude ve vzrůstající míře veden na jeho hodnotovou podstatu, strukturu, fungování institucí a životní styl občanů, a nikoliv na území jeho států. Vytvoření „světového chalífátu“, který je označován za jakýsi konečný cíl, má spíše podobu ideologické vize napomáhající překlenovat rozdíly v motivaci jednotlivých uskupení, udržovat mezi nimi vzájemnou důvěru. Bin Ládín coby symbol radikálních islamistů může přitom hrát roli jakési ideologické inspirace. K tomu je možné dodat, že ke vlivu radikální islámské ideologie bude přispívat i fakt, že se v dohledné budoucnosti nedá očekávat jeho jednoznačné odsouzení ze strany islámských vlád nebo vlivných neradikálních islámských představitelů.

Decentralizace teroristických skupin bude ovšem zužovat možnost účinného zásahu proti teroristům, kteří budou ke svému autonomnímu působení a přípravě teroristických akcí využívat ve vzrůstající míře i nejmodernější informační technologie, včetně internetu. Přesto budou nadále existovat území, která budou představovat jednak základnu teroristů, jednak jejich operační prostor pro provádění teroristických útoků s motivací, která již byla zmíněna. Jedná se o západní Pákistán, hranice mezi Pákistánem a Afghánistánem, jižní a západní Afghánistán, Irák, Střední Asii (Ferganská kotlina), Kavkaz (Čečensko), Arabský poloostrov (zvláště Saúdská Arábie a Jemen), jihovýchodní Asii (od Thajska k jižním Filipínám a Indo-nesii), západní Afriku (Nigérie, Mali) a jižní Saharu (Súdán).

Významným rizikem může být propojení části establishmentu některých zemí s teroristickými uskupeními, což se týká především Saudské Arábie a Pákistánu. V těchto významných islámských zemích mohou také velmi výrazně eskalovat nepokoje vyvolané nespokojeností majoritního počtu obyvatel s vládní politikou, které mohou být podněcovány islamistickými teroristy (spolupráce se Spojenými státy v boji proti terorismu, špatná ekonomická situace).

Vzrůstající problém budou představovat silné muslimské komunity v západní Evropě (Francie, Velká Británie, Německo, Nizozemí, Itálie, Španělsko, Belgie [26]). Bude zde vzrůstat počet další generace muslimských přistěhovalců, kteří se neadaptují na hodnoty západní společnosti a vytvářející si vlastní identitu nezřídka založenou na příklonu k takovému výkladu islámu jak ho prezentují radikální islamisté. To může vést nejen k rozšiřování radikální islámské ideologie (patrně již v polovině první dekády 21. století), vytváření širší sítě základů teroristických uskupení operujících ze zahraničí, ale stále častěji i k teroristickým útokům, jejichž nositelé budou místní islámští radikálové. V případě zostřování bezpečnostní situace vyvolané teroristickými útoky ze strany těchto radikálů, např. ve velkých evropských aglomeracích, je možné počítat i s většími nepokoji mezi původními obyvateli a muslimskými přistěhovalci majícími i podobu lokální občanské války. Není možné vyloučit ani působení teroristických skupin a buněk v prostoru Balkánu, především v zemích a na teritoriích, kde žijí převážně vyznavači islámu a u kterých se dají očekávat problémy s dlouhodobější politikou a ekonomickou stabilizací (Bosna a Hercegovina, Albánie, Kosovo).

Součástí taktiky teroristů budou i nadále spektakulární teroristické akce zaměřené především proti občanům, komunikační (včetně tzv. kyberterorismu), dopravní a turistické infrastruktury v západních i rozvojových zemích a symbolům západní civilizace. V řadě případů bude nutné počítat s koordinovanými útoky v různých částech světa resp. v nejvíce ohrožených regionech (Evropa, Spojené státy, Blízký východ, jihovýchodní Asie). Útoky a jejich důsledky budou mít silně negativní psychologický efekt na veřejnost jako celek i na jednotlivého občana zvláště. Jeho základem bude stav permanentní bezpečnostní nejistoty. Ten může narůstat i v souvislosti s tím, že mediální pokrytí teroristických akcí se stane pro teroristy svého druhu bezplatnou „psychologickou válkou“.

Nebezpečnost působení islamistického terorismu vyplývá i z jeho schopností získávat obrovské finanční prostředky potřebné pro jeho aktivity. Počátkem 21. století podle odhadu expertů činil objem obrátu „ekonomie teroru“ cca 1,5 bilionu dolarů ročně, což je 5 % globálního HDP. Je to možné především díky celosvětové síti bank, charitativních institucí, náboženských organizací a podnikatelů spojených s teroristickými uskupeními. Jejich kontrola byla a bude zřejmě velmi obtížná. Např. v Saúdské Arábii, která patří k jedné z logistických základů teroristů, neexistuje žádný daňový systém, který by umožňoval účinnou kontrolu transferu finančních prostředků. Při získávání dalších finančních a materiálních zdrojů pro zajišťování teroristických aktivit se v budoucnu musí počítat i s intenzivnějším průnikem zájmů a aktivit teroristických uskupení a struktur organizovaného zločinu [27], který sám o sobě již nyní představuje globální bezpečnostní hrozbu srovnatelnou s islamistickým terorismem. K průniku zájmů bude docházet především v oblasti výroby a distribuce drog, pašování zbraní a radioaktivních materiálů. Vhodnými teritorii pro spolupráci budou především teritoria tzv. „slabých“ států nebo států „v úpadku“ (weak, failed states), které se mohou nacházet i v přímém operačním poli teroristů (Afghánistán, Súdán), nebo i mimo něj (Kolumbie).

Možná východiska strategie a taktiky boje s islamistickým terorismem

Konflikt s radikálním islámským terorismem bude mít dlouhodobý charakter a zřejmě výrazně přesáhne horizont roku 2020. Velmi důležité je v této souvislosti brát v potaz zdroje vzniku konfliktu, jež mohou ovlivnit i jeho další průběh.

Islámskému (a především arabskému) světu se nepodařilo zvládnout na přelomu století nástup modernity a její zrychlující se šíření prostřednictvím globalizace. Jistým způsobem došlo k tomu, že náboženské hodnoty na nichž je postavena islámská společnost *de facto* zabránily politické modernizaci (demokracie, politický pluralismus, občanská participace na vládnutí), což také ve větší či menší míře omezovalo potenciální ekonomický růst. Ilustrací budiž fakt, že např. celá oblast Blízkého východu neprošla žádnými podstatnými ekonomickými reformami a řada blízkovýchodních zemí se naopak dostala do období trvalé ekonomické stagnace. Islamistický terorismus je tedy svého druhu i odrazem šoku ze zaostávání islámského světa a východisko z této situace islamističtí teroristé spatřují v otevřeném konfliktu se západní civilizací, jehož prostřednictvím je možné dosáhnout nad Západem „konečného vítězství“.

V této souvislosti je nutné vnímat, že teroristické útoky, jako hmatatelný projev tohoto úsilí, jsou a budou integrální součástí globální protizápadní ideologie, která se široce prosazuje, jak uvádí přední britský novinář, expert na oblast Blízkého východu Iason Burke, z pocitu zoufalství a ponížení, které v islámském světě vládne. Klíčem k řešení je podle Burkeho několik zásadních kroků: pochopit a podkopat ideologii druhé strany, připravit radikální islamisty o legitimitu a vytvořit protiváhu evidentní síle radikální ideologie. [28] Významným úkolem v tomto rámci by mělo být i vtažování neradikálních křídel islamismu do politického procesu. To ale bude muset být doprovázeno realizací celé řady dlouhodobých politických, ekonomických, sociálních a humanitárních programů.

Jedním z prioritních cílů by i v tomto kontextu měla být cílená snaha o eliminaci existence tzv. *slabých států* nebo *států v úpadku* mj. podporou zlepšení vládnutí, demokratické svrchovanosti, posilování jejich nosného systému institucí a podpora boje s negramotností, která je v islámském světě stále ještě vysoká. Je a bude to aktuální úkol v mnoha islámských zemích, včetně těch, které mají pro Západ klíčový význam (mj. Egypt, Irák, Afghánistán, Indonésie). V celkovém komplexu by tak bylo možné získávat důvěru příslušníků společností a kultur jejichž jménem vystupují teroristé. Mohly by se tím vytvořit i podmínky k tomu, aby v budoucnu jeden (nebo i více) islámských států otevřeně označily terorismus za zločin pošlapávající islám, což by mělo pro výsledek konfliktu s islamistickým terorismem značný význam.

Dosažení „success story“ bude ale zcela jistě dlouhodobou (i několika generační) záležitostí komplikovanou celou řadou politických, etnických, náboženských, ekonomických, sociálních a bezpečnostních problémů. V úvahu je v neposlední řadě nutné brát i nedůvěru vůči politice Spojených států zvláště ze strany arabských zemí, která v mnoha ohledech bude i v budoucnu limitovat relevanci stávajících a potenciálních „demokratizačních“ aktivit a programů. [29]

I přesto by ale měl být nadále veden stálý politický dialog s islámským světem, ke kterému je nutné využívat platformu celosvětových i regionálních politických, ekonomických a bezpečnostních organizací (OSN, Evropská unie, NATO, MMF, Světová banka, ASEAN, Šanghajská organizace spolupráce apod.). Síť mezinárodních organizací má a bude mít svoji důležitost při efektivním fungování globální protiteroristické aliance, vytváření mezinárodní právní základny pravidel boje proti terorismu (mj. uskutečňování vojenských zásahů a vysílání vojenských jednotek, spolupráce bezpečnostních a soudních orgánů, sledování a vydávání pachatelů teroristických činů, kontrola zdrojů financování terorismu a jejich eliminace apod.). V posledně uvedeném případě musí mezinárodní společenství a zvláště Západ zvážit nakolik jsou jednotlivá dílčí opatření na národní a mezinárodní úrovni účinná v situaci, kdy globální

trhy se stávají stále více liberalizované a globalizované a moc institucí určená k jejich kontrole je silně redukována. A nejedná se samozřejmě pouze o kontrolu zdrojů pro financování terorismu, ale i o aktivity organizovaného zločinu, který se s teroristickými aktivitami v řadě případů propojuje.

Klíčovou roli v boji proti radikálnímu islámskému terorismu budou nadále sehrávat především čtyři aktéři – Spojené státy, Čína, Rusko a Evropská unie – jež spojuje společný zájem: eliminovat jeho hrozbu, která ohrožuje globální politickou a ekonomickou stabilitu, a tím i následně stabilitu každého z nich. Zároveň je ale patrná rozdílnost přístupů k této hrozbě, metodám, které jí mají eliminovat, což je přirozené zvláště na pozadí, často i v nemalé míře, protichůdných politických, ekonomických a bezpečnostních priorit každého z hlavních aktérů. Jistě legitimní otázkou pro perspektivu příštích 10–15 let je, zda možné konflikty v zájmech a cílech a jejich případné prohlubování by mohly ohrozit i efektivitu a výslednost boje s islamistickým terorismem.

Spojené státy americké

Spojené státy budou do roku 2020 usilovat o udržení role světového lídra v politické, ekonomické a vojenské [30] oblasti. Uchovají si vedoucí pozici v oblasti informačních technologií a vědeckého výzkumu. Stále budou mít rozhodující vliv na poli masové kultury utvářející vzory chování ve většině světa. Na druhé straně budou nuceny ve vzrůstající míře reflektovat nově se vytvářející politické, ekonomické i vojenské reality ve světě (především růst vlivu Číny a Indie a nových regionálních mocností, ale i možná stabilizace a rozvoj Evropské unie a Ruska).

Soupeření s „novými“ a „starými“ centry moci může přinést i problémy s udržováním dolaru jako hlavní světové rezervní měny, což by mělo za následek oslabení ekonomického postavení Spojených států ve světě. [31] Zranitelnost americké ekonomiky se může zvýšit i díky vlivům způsobených bezpečnostními krizemi kdekoli ve světě, včetně krizí vyvolaných aktivitami islamistického terorismu. Nedá se vyloučit, že Spojené státy budou silněji angažovány při řešení řady i potenciálních konfliktních situací (Irák, Palestina-Izrael, Írán, Kašmír, Korea, Tchaj-wan), což též může zvyšovat jejich vojenské a ekonomické zatížení.

Spojené státy budou nadále primárním cílem islamistického terorismu. To si vyžádá další technické a organizační zdokonalování systému vnitřní bezpečnosti. [32]

Z politických, ekonomických a především bezpečnostních důvodů budou Spojené státy nadále věnovat primární pozornost oblasti Blízkého východu. Ta se ale také podstatně rozšíří západním (po západní Afriku) a východním (po jihovýchodní Asii) směrem. Celkově se toto teritorium, Spojenými státy označované jako „velký Blízký východ“, výrazně kryje s tzv. *obloukem nestability* ve kterém je hlavní operační základna islamistického terorismu. Tento prostor by měl podle amerických představ projít tzv. politickou transformací, která by měla zabezpečit postupné zúžení jeho aktivit. Vzhledem k politické, ekonomické a bezpečnostní diverzitě „velkého Blízkého východu“ se ale jedná o velmi komplikovaný a dlouhodobý úkol.

Ten má ovšem ještě druhou dimenzi, kterou je v prostoru Eurasie omezování možných globálních ambicí Číny. Každý z úkolů je podle amerických expertů sám o sobě složitý, nicméně existuje mezi nimi vzájemná spojitost a nesplnění jednoho z nich by mohlo znamenat závažnou geopolitickou porážku Spojených států. Přístup k Číně zřejmě vypovídá o tom, že Spojené státy ji začaly vnímat jako faktor globální politiky a v perspektivě nebude z jejich strany nadále možné udržovat strategii balancování mezi rostoucí Čínou jako jistého elementu „amerického

světového řádu“ (založeného na rozsáhlé ekonomické spolupráci [33]) a uspokojováním čínských politických a strategických požadavků (týká se to v první řadě Tchaj-wanu).

Spojené státy budou nuceny v následujících letech věnovat značnou pozornost tzv. *slabým státům*, které ale disponují značnou vojenskou silou a jež jsou rozprostřeny na obrovském prostoru „velkého Blízkého východu“. Jedná se o Nigérii (s velkými zásobami ropy), Súdán, Egypt, Saúdskou Arábii, Irák, Írán, Afghánistán, Uzbekistán, Pákistán, Indonésii, Malajsii a Filipíny.

Prioritní pozornost se primárně zřejmě soustředí na „jádro“ islámského světa (Írán, Afghánistán, Pákistán), kde existuje potenciálně největší ohrožení zájmů USA. Vyplývá z růstu jaderného potenciálu Íránu, jež může podstatným způsobem změnit dynamiku rozvoje vojensko-politické situace v regionu Blízkého východu, nebezpečí rozpadu Afghánistánu a možnost destabilizace Pákistánu, která je komplikovaná faktem, že disponuje jadernými zbraněmi. V „jádro“ islámského světa není proto možné ani vyloučit vojenský konflikt.

Hlavním strategickým cílem Spojených států proto zůstane úkol udržet „strategickou iniciativu“ získanou po 11. září 2001 především obsazením Afghánistánu a Iráku (zde i za cenu značných lidských ztrát, finančních nákladů [34] a maximálního využívání strategických rezerv ozbrojených sil, které si vyžádá dlouholetá přímá americká přítomnost). Zmíněné udržení „strategické iniciativy“ má i zásadní význam pro zvládnutí možné destabilizace situace v další významné zemi regionu Saúdské Arábie, která by mohla ohrozit zásobování Spojených států ropou. Spojené státy ale věnují i pozornost teritoriu rozkládajícímu se na sever od „jádra“ islámského světa. Konkrétně se jedná o Ázerbajdžán, který je klíčovým státem Kaspického regionu, kde se nachází velké zásoby ropy a plynu. Spojené státy zde pravděpodobně budou dlouhodobě dislokovat i svoje vojenské síly. [35]

Tento krok má značný význam z několika hledisek: završuje do určité míry proces geopolitického obklíčení Íránu, posiluje kontrolu nad energetickými zdroji v Kaspiku a ve Střední Asii, zajišťuje koridor kterým se v případě potřeby mohou přepravovat vojenské síly z Evropy do Střední Asie a také umožňuje obsadit nebo překrýt komunikační cesty islámských teroristických uskupení v regionu.

Posilování pozic Spojených států v oblasti Zakavkazska (Gruzie), Kaspického moře, Střední Asie a nyní také na Ukrajině – mj. i podporou regionální organizace pro bezpečnostní a ekonomickou spolupráci GUAM (Gruzie, Ukrajina, Ázerbajdžán, Moldávie) – bude součástí dlouhodobé americké strategie zaměřené na zúžení vlivu Ruska konkrétně na jižním perimetru jeho zájmů a v širším měřítku i v mezinárodní politice.

Tím, že Spojené státy jsou silně vojensky vázány na Blízkém východě a v perspektivě bude tento trend pokračovat může dojít i k modifikování základní osy americké vojenské strategie, kterou je schopnost vedení válečných operací na dvou strategických směrech. V následujících letech se dá spíše předpokládat jisté balancování a v závislosti na vývoji konkrétní politické a vojenské situace se vybere pouze jeden z nich. S tím souvisí i předpokládaná konfigurace ozbrojených sil, kdy podle některých expertů je prioritním teritoriem pozemního vojska Blízký východ, námořnictva východní Asie (včetně Korejského poloostrova a Tchaj-wanu) a letectva a kosmických sil obě teritoria.

Čína

Rychlý vzrůst vlivu Číny jako významného faktoru globální politiky je třeba vnímat i v širších historických souvislostech. V roce 1993 přijala vojenská komise Komunistické strany (KS) Číny

doktrínu „Tři severy a čtyři moře“ (za *tři severy* je považováno NATO, Rusko a USA), přičemž realizace doktríny počítá s tím, že na konci druhé dekady 21. století v roce 2019 Čína „tři severy a čtyři moře“ překoná a 21. století se stane stoletím Číny a Čína velmocí první třídy.

Doktrína je zřejmě součástí širších reformních kroků, které byly v Číně zahájeny tehdejším čínským nejvyšším představitelem Teng Siao-pchingem v roce 1979. Jejich první etapa se realizovala pod devízou „Modernizace a posilování“ v letech 1979–1989 a nyní se nacházíme téměř na konci dvacetileté etapy „stabilizace a vyrovnávání“, která je také označována jako etapa dnes již bývalého čínského nejvyššího představitele Ťang Ce-mina. Na ní má v roce 2009 navázat etapa „velikosti a důstojnosti“, jejímž strategickým cílem má být aktivní vstup do vnějšího světa. Přesné kontury strategie zřejmě vytyčí jednání XVII. sjezdu KS Číny, které se uskuteční v roce 2007.

Základem pro takto vytyčené strategické priority je celá řada faktorů dokládajících rychlou dynamiku ekonomického rozvoje země, kterou je možné především ilustrovat na relativně vysokém růstu hrubého domácího produktu (v průměru o cca 6,1 % ročně v letech 1978–2003, tj. od začátku ekonomických reforem). To vede k předpokladu, že při zachování nebo i zvýšení takového tempa růstu bude v roce 2020 čínská ekonomika druhá ve výši HDP za Spojenými státy. [36]

Ekonomickou sílu Číny odráží i další faktory: v současnosti má druhé největší zásoby cizí měny (659 miliard USD – březen 2005, můžeme připočítat i devizové rezervy Hongkongu v objemu 123 miliard USD) a je největším příjemcem zahraničních investic (53 miliard USD v roce 2003) ve světě. [37] Na druhé straně je nutné vnímat, že Čína jako země s největším počtem obyvatel na světě (1,3 miliardy) a třetí největší co do rozlohy, je stále zemí velkých kontrastů, které vyplývají z toho, že patřila ještě před několika desetiletími k velmi chudé a zaostalé části světa. Dosažení standardní životní úrovně, jež se přibližuje západním měřítkům tak rozhodně nebude snadnou záležitostí. Experti očekávají, že Čína může dosáhnout úrovně HDP na hlavu vyspělejších západních zemí okolo roku 2050. [38]

Ekonomický a sociální vývoj v Číně přitom není a nebude bez rizik, která jsou průvodními projevy dynamického přerodu země. Namátkou je možné např. uvést nebezpečí vyplývající z rozdílů v ekonomické a sociální úrovni mezi pobřežními a vnitrozemskými regiony, vysokou úroveň nezaměstnanosti, křehkost finančního systému, patrnou nestabilitu státního průmyslového sektoru, nebezpečí vzrůstající korupce, a také nárůst kriminality ve velkých městech.

Období do roku 2020 bude také důležité z hlediska hledání přístupů pro možné řešení klíčové politické otázky: jak udržet rovnováhu mezi tržní ekonomikou a jednopolárním politickým systémem? Nedá se předpokládat, že by se KS Číny vzdala svého mocenského monopolu, který v mnoha ohledech vyplývá z reálií vývoje Číny ve 20. století. Dá se očekávat, že bude proveden „demokratický manévř“ pomocí tzv. asijské cesty demokracie (tj. volby na místní úrovni, konzultativní mechanismy na národní úrovni a zachování kontroly KS Číny nad ústřední vládou). [39] Tento systém bude prosazován i novou generací vůdců, kteří dostali vzdělání v západním stylu (i na západních univerzitách). [40] Jedním z prvků prosazování „řízené demokracie“ může být fakt, že stanovy KS Číny nyní umožňují vstup do strany i kategorii podnikatelů, kteří tak byli zrovnoprávněni s „tradičními“ kategoriemi (dělníci, rolníci, pracující inteligence).

V současném období má Čína jako hlavní strategické priority návrat Tchaj-wanu pod plnou čínskou kontrolu, bezproblémový přístup k energetickým zdrojům a trhům a s tím spojené

posilování své aktivní přítomnosti za „strategickými hranicemi“ Číny, což se týká především regionu Blízkého východu a Střední Asie.

Třetí prioritou je pak eliminace možných separatistických tendencí na čínské periférii, což se týká především Ujgurské autonomní oblasti Sin-ťiang, kde existuje přímá souvislost s druhou prioritou, týkající se zajištění energetických zdrojů.

Tchaj-wan bude i nadále jedním z neuralgických bodů asijské bezpečnosti. Pozice obou stran – čínské a tchajwanské – v polovině první dekády 21. století zatím nesignalizují možnost blízkého řešení tchajwanské otázky. V Tchaj-wanu jsou patrné tendence směřující k prolomení současného statu quo (dočasná autonomie a nezávislost), což se na čínské straně setkává se značně negativní reakcí. Čína nevyklučuje ani použití síly v případě, že by se skutečně Tchaj-wan rozhodl daný status quo změnit. Mj. to signalizuje text tzv. antiseparačního zákona, přijatého v roce 2005. [41]

Krajní řešení – tj. možný ozbrojený konflikt mezi Tchaj-wanem a Čínou – nicméně oslabuje značná provázanost ekonomik obou zemí, která existuje bez ohledu na *de iure* neexistující oficiální styky. [42] Důležitý je i postoj Spojených států, které, ač uznávají princip jediné Číny, by případné silové řešení tchajwanského problému neakceptovaly především z důvodu ohrožení jejich strategických zájmů ve východní Asii (i proto podporují Tchaj-wan dodávkami nejmodernější výzbroje). Čína bude nucena brát tento fakt minimálně ve střednědobé perspektivě velmi vážně v úvahu.

Zajišťování bezproblémového přístupu k energetickým zdrojům je diktováno nutností pokrýt vzrůstající energetickou spotřebu země. Čínské úsilí se v daném případě zaměřuje především na Střední Asii, Blízký východ a Rusko. Nástrojem čínské politiky je posilování bilaterální i multilaterální spolupráce (dohody o dodávkách ropy a plynu, stavby plynovodů a ropovodů), která je ale zaměřena i na „vyvažování“ přítomnosti Spojených států v zemích bezprostředně sousedících s Čínou. Důvodem je čínská obava z jejího „obkličování“.

V této souvislosti je možné uvést, že silným projevem čínské angažovanosti, která má i dlouhodobou dimenzi je např. založení a činnost Šanghajské organizace spolupráce (ŠOS), která se postupně stává velmi silným faktorem regionální politiky. Jejími členy jsou kromě Číny [43] Rusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán a Uzbekistán a pozorovateli Indie, Írán a Pákistán. Jejím hlavním úkolem je boj proti terorismu, extremismu a separatismu zvláště ve středoasijském regionu, pozornost se ale začíná soustřeďovat i na ekonomickou spolupráci.

Pro Čínu má ŠOS z geopolitického hlediska značný význam i z toho důvodu, že právě středoasijské země spolu s Pákistánem a Afghánistánem hraničí s oblastí Sin-ťiang, kde žije početná muslimská menšina (7 milionů). Oblast je základnou separatistického hnutí podporovaného z těchto zemí, ale také ze Saúdské Arábie, Pákistánu, Turecka a Čečenska. Zajištění stability v této oblasti jak prostřednictvím bezpečnostních opatření, tak i rozvojovými sociálními programy pro místní menšinu je jednou z priorit, neboť destabilizace situace by mohla ohrozit výstavbu a provoz plánovaných ropovodů a plynovodů vedoucích ze Sibiře přes Sin-ťiang na východní pobřeží Číny.

Z hlediska perspektiv čínské bezpečnostní politiky je zřejmé, že Čína bude posilovat svůj vojenský potenciál, který bude minimalizovat vojenskou nebo politickou zranitelnost země a umožní Číně hrát výraznou roli při udržování strategické rovnováhy v Asii. To je i v pozadí rozsáhlé modernizace ozbrojených sil (západní experti odhadují, že v roce 2025 může i z těchto důvodů čínský vojenský rozpočet dosáhnout v maximální variantě výše až 250 mili-

ard dolarů). Čínskou prioritou bude ale především posilování politického a ekonomického vlivu ke kterému bude napomáhat i rozšiřování politických a ekonomických vztahů s dalšími významnými světovými aktéry – USA, EU, Ruskem.

Součástí takových vztahů bude i „manévrování“ mezi nimi, kdy se např. dá očekávat, že vztahy s EU budou využívány jako nástroj k vyrovnávání politického, vojenského a ekonomického vlivu USA v asijském regionu. Vzestup Číny (a Asie jako celku) ale v každém případě přinese již v perspektivě následujících 10–15 let zahájení přestavby mezinárodního systému, kdy se těžiště světových záležitostí přesune z euroatlantické oblasti, kde leželo po minulá tři staletí, do oblasti Tichého oceánu.

Rusko

V polovině první dekády 21. století se Rusku podařilo překonat zhroucení státu v 90. letech a znovu obnovit stát, který je schopen garantovat fungování jeho základních atributů, včetně ekonomiky. [44] Zvýšila se jeho kredibilita na mezinárodním poli mj. aktivním zapojením do globální protiteroristické aliance, v jejímž rámci se stalo jedním z klíčových aktérů boje proti islamistickému terorismu.

Ruská ekonomika ale stále výrazně závisí na těžbě energetických zdrojů – především ropy a plynu, která zůstane i nadále jejím základem. Do popředí pozornosti se dostane otázka modernizace palivoenergetického průmyslu, ale i ostatních průmyslových odvětví. Podle odhadů ruských oficiálních míst je ale pro uskutečnění této modernizace v příštích dvaceti letech potřebná částka dvou triliónů dolarů. [45] To bude vyžadovat i značný příliv zahraničních investic, které jsou zatím relativně velmi nízké (v roce 2004 9,4 miliardy dolarů [46]).

Rozvoj Ruska limituje i celá řada dalších problémů – vysoká míra korupce, špatná vymahatelnost práva, zvýšená míra byrokratizace. Zcela zásadní je nebezpečí demografického úpadku způsobeného především stále nestabilní ekonomickou situací (signalizuje to i prognóza poklesu počtu obyvatel ze 144 milionu v roce 2001 na 137 milionu v roce 2025 [47]). Velmi vysoká je úroveň vnitřního násilí (vraždy, kriminalita). Značný problém představují i existující sociální problémy – v Rusku žije velký počet obyvatel v podmínkách chudoby, která je příčinou sociálního napětí ve společnosti, jež může ve větší či menší míře ohrožovat stabilitu země. K politické a ekonomické stabilitě nepřispívají ani značné rozdíly v ekonomické úrovni jednotlivých ruských regionů.

Patrná je i vnitřní bezpečnostní nestabilita, kterou kromě vysoké úrovně kriminality ovlivňuje i dlouhodobý konflikt v Čečensku a v širším rámci i nestabilní bezpečnostní situace na celém severním Kavkazu (Dagestán, Severní Osetie, Ingušsko). Nestabilita v tomto regionu vyplývá i ze zdejší velmi špatné ekonomické situace, která svým dílem přispěla k tomu, že se stal základnou islamistických teroristických skupin, infiltrovaných i ze zahraničí. I z těchto důvodů je možné počítat s pokračováním největšího ruského vnitřního konfliktu v Čečensku. Jeho urovnání bude záviset na realizaci vzájemně provázaných politických, bezpečnostních, ekonomických, sociálních a humanitárních opatření zahrnujících celý region severního Kavkazu, které by minimalizovaly existující potenciální nebezpečí narušení teritoriální celistvosti Ruska.

Bez ohledu na značné problémy se kterými se Rusko střetává a bude střetávat je jeho základní komparativní výhodou strategická autonomie, která je založena především na téměř naprosté energetické nezávislosti a relativně vysoké úrovni vzdělání aktivní populace. Stra-

tegická autonomie může v dalších letech vytvářet prostor pro další politické a ekonomické reformní kroky uvnitř země a může být i základem aktivního působení Ruska na mezinárodním poli, především pak vůči hlavním aktérům světového vývoje – USA, EU, Číně. Spolu s tím je nutné brát v úvahu, že Rusko v zájmu zajišťování strategické autonomie bude nadále věnovat velkou pozornost rozvoji svého vojenského potenciálu, včetně jeho nejsilnější komponenty, kterou představují jaderné síly považované za stále významný mocenský atribut. [48]

Rusko má předpoklady k tomu aby se v blízké perspektivě stalo energetickou „supervelmocí“, což je především spojeno s dynamickým ekonomickým růstem Číny a Asie, vyžadujícím značné dodávky surovin (ropa, plyn) právě z Ruska. S tím bude souviset i posilování „asijského vektoru“ ruské bezpečnostní politiky, konkrétně pak především prohlubování politické, ekonomické i vojenské spolupráce mezi Ruskem, Čínou a Indií, která může hrát roli určité protiváhy globálním ambicím Spojených států. Rusko se ale zároveň bude muset v následujících letech vyrovnat se zvýšenou ekonomickou aktivitou Číny především na Dálném východě, vyplývající z předpokládaného silného ekonomického vzestupu severovýchodní Číny.

Na opačném „pólu“ Eurasie bude Rusko pokračovat ve spolupráci s Evropskou unií, jejímž základem je ekonomická spolupráce (s důrazem na oblast energetiky), což vyplývá i z objemu vzájemné obchodní výměny, která na počátku 21. století (2002) dosáhla výše 84 miliard euro ročně (2002) [49] a dá se předpokládat její trvalý vzestup. Evropská unie přitom bude pro Rusko představovat jeden ze dvou hlavních pilířů ruské vize evropské, resp. euroasijské integrace s EU na západě a Ruskem iniciovanými a ovlivňovanými integračními procesy na východě. V daném případě se jedná především o Euroasijské ekonomické společenství, tvořené Ruskem, Běloruskem, Kazachstánem, Kyrgyzstánem a Tádžikistánem (status pozorovatele má Arménie) a Organizaci smlouvy o kolektivní bezpečnosti jejímiž členy jsou stejné země. Ve vzrůstající míře sem bude patřit i Šanghaiská organizace spolupráce, která rozšiřuje působnost integračních procesů i za hranice bývalého Sovětského svazu. Ruská vize integrace v euroasijském prostoru má a bude mít za cíl udržení strategického vlivu Ruska v jeho rámci, což ale nebude plně odpovídat především zájmům Spojených států, ale i Evropské unie. Nemusí to ovšem být konstantní pozicí, která se může měnit v závislosti na vývoji bezpečnostní situace nebo potřeb prohlubování ekonomické spolupráce. [50]

Evropská unie

Hloubka a šíře politické integrace postavená na základech historických zkušeností a odvíjející se především od stability demokratického vládnutí, velikosti společného trhu, ekonomické síly, existence jednotné měny, vysoké úrovni vzdělanosti a vysoké úrovně kvalifikace pracovních sil činí z Evropské unie jednoho z hlavních světových aktérů. Globální roli EU podtrhuje i skutečnost, že přispívá 40 % do všech rozpočtů OSN a poskytuje téměř dvě třetiny světové rozvojové pomoci. [51]

Schopnost udržet, prohloubit a rozšířit uvedené přednosti bude hlavní výzvou pro unii v perspektivě příštích 10–20 let. Je zřejmé, že to bude velmi složitý úkol vezme-li se v úvahu, že unie bude mít ke konci první dekády 21. století s největší pravděpodobností již 27 členů, přičemž s velmi různou ekonomickou úrovní. S tím souvisí i nutnost realizovat rozsáhlé ekonomické reformy, které z jednotlivých členských zemí i unie jako celku mají učinit aktéra, který obstojí ve stále více se zostřující globální ekonomické konkurenci. Pokud by tak EU nepostupovala, hlavně v rámci tzv. *lisabonské strategie hospodářského a sociálního rozvoje*,

hrozí ji relativní hospodářský propad. Při současném tempu rozvoje ekonomiky EU by mohl její podíl na světové výrobě klesnout ze současných 25 % na 12 % v roce 2050 (Spojené státy by si udržely svůj čtvrtinový podíl, navýšení podílu by šlo naopak ve prospěch Číny a Indie). [52]

K politickým, ekonomickým a sociálním problémům, které bude Evropa nucena řešit, se přidá i faktor demografické krize, spojené se stárnutím populace, které se v EU postupně stává hmatatelnou realitou.

Zpomalení procesu schvalování evropské ústavní smlouvy, resp. *de facto* její neschválení v původně dojednané podobě primárně zaměřené na udržení dynamiky větší politické koheze EU, ukázalo že nebylo dosaženo konsenzu o pokračování procesu, který je možné charakterizovat ekonomickou liberalizací, postupným otevíráním uzavřených národních společenství, jakož i snahou o kolektivní jednání evropských států, což s sebou nese i omezování možnosti jednat samostatně. Pokud by se nepodařilo dosáhnout řešení, jež by unii posunulo dále ke větší politické kohezi, mohlo by to i v blízké perspektivě přinést zpomalení procesu, ve kterém Evropská unie usiluje o udržení a rozšíření svého postavení jako rovnocenného partnerem ostatním hlavním aktérům světového vývoje. Jeho součástí je i plnění strategických cílů v oblasti bezpečnostní politiky, kterým chce unie čelit globální teroristické hrozbě: rozšiřování zóny bezpečnosti na jižním a východním směru (European neighbourhood policy), angažovanost při řešení palestinsko-izraelského konfliktu, posilování mezinárodního řádu v rámci stávajícího globalizovaného světa.

Rozšiřování zóny bezpečnosti prostřednictvím procesu rozšiřování EU představuje z geopolitického hlediska velmi důležitý prvek stabilizace bezpečnostní situace v Evropě a jejím nejbližším okolí (východní a jihovýchodní Evropa, severní Afrika, Blízký východ). Významné je, že se tak děje především politickými a ekonomickými nástroji, kde zvláštní místo zaujímá i rozvojová pomoc jako prostředek tzv. *soft security*. Ta bude i nadále v popředí, postupně se ale bude zvyšovat i role vojenských nástrojů (vojenské mise na Balkáně).

Právě Balkán bude představovat pro EU zásadní zkoušku účinnosti její integrační politiky. V perspektivě dvou let je možné počítat se vstupem Rumunska a Bulharska a poté, v první polovině druhé dekády 20. století, Chorvatska. V případě Srbska a Černé Hory, Bosny a Hercegoviny, Makedonie a Albánie půjde ze strany EU v první řadě o poskytování účinné pomoci pro dosažení větší míry jejich politické a ekonomické stability, která by vytvořila rámec pro možné budoucí členství v EU (jedná se ovšem o velmi vzdálenou perspektivu v horizontu 15–20 let). Dá se očekávat, že tento proces bude velmi komplikovaný, negativně ovlivněný historickými resentimenty (kaskáda válečných konfliktů, občanských válek a etnických čistek v devadesátých letech 20. století), stagnujícími ekonomikami, přetrvávajícím působením organizovaného zločinu, silnou korupcí a v neposlední řadě nedořešením otázek státoprávního uspořádání mj. ovlivňovaných i úsilím o etnickou homogenizaci (vztahy mezi srbskou a muslimskou entitou v Bosně a Hercegovině, možné oddělení Srbska a Černé Hory, status Kosova apod.).

Rizikový prvek bude představovat i působení uskupení islamistických teroristů, kteří se do regionu infiltrovali v průběhu zmíněných válečných konfliktů v devadesátých letech, což se ve značné míře týká především Albánie, představující základnu islamistických teroristů na celém Balkáně. Proces stabilizace tak bude velmi komplikovaný, jeho neúspěch by ovšem negativně ovlivnil nejen stabilitu regionu, ale i celé EU.

Bez dosažení větší stability v prostoru Balkánu by zřejmě nebylo možné počítat s případným vstupem Turecka do EU o kterém se předběžně uvažuje v horizontu roku 2020 i za ním.

Vstup Turecka je pro EU svého druhu strategickým imperativem, neboť jeho členství by teritoriálně posunulo EU do oblasti Blízkého východu, představujícího střed zájmů dalších hlavních světových aktérů. S tím je spojen i fakt, že by unie měla přímo na svém teritoriu významný energetický koridor pro dopravu ropy a plynu z oblasti Kaspického moře a Střední Asie. [53]

Strategie EU k zajišťování stability na Blízkém východě, která je hlavně založena na nástrojích *soft security*, by se ovšem v perspektivě mohla dostat do konfliktu s americkou strategií „velkého Blízkého východu“ v jejímž rámci se nedá vyloučit v určitých fázích výraznější preference *hard security*. Neshody okolo americké invaze do Iráku to již ukázaly na počátku 21. století, a to by se mohlo ve strategicky výbušném regionu opakovat.

„Východní“ směr politiky EU – Rusko, Ukrajina, Bělorusko, Moldávie (Moldova) – bude nadále představovat jednu z unijních priorit. V případě Ruska to bude nadále ovlivňovat míra určité energetické závislosti, ale i zájem na posilování společných oblastí zájmu, které jsou nyní vymezeny strategií „čtyř společných prostorů“ (ekonomika; svoboda, bezpečnost a spravedlnost; vnější bezpečnost; výzkum a vzdělání). [54]

Zájmy EU a Ruska se přesto mohou často dostávat do protikladu vyplývajícího z rozdílných představ obou protagonistů o budoucí roli řady zemí v postsovětském prostoru. Patrné to bude v následujících letech především na Ukrajině a částečně v Moldávii, které deklarují svůj zájem o členství resp. přiblížení k EU, což není Ruskem pozitivně přijímáno. Jejich integrační snahy budou ale ztíženy nutností dlouhodobě provádět radikální politické a ekonomické reformy, jejichž realizace může vyvolat značné politické, ekonomické a bezpečnostní turbulence. [55] EU ale bude mít zájem na jejich zvládnutí i ze zásadních strategicko-bezpečnostních důvodů.

„Jižní křídlo“ východu Evropy přiléhající k Černému moři, kam patří jak Ukrajina, tak i Moldávie, se stává spolu s Bulharskem a Rumunskem a v Zakavkazsku s Gruzii součástí dvoustranného koridoru, jenž bude z jedné strany sloužit pro přepravu vojenských sil USA a NATO určených k provádění protiteroristických operací v oblasti Blízkého východu, Střední Asie a Afghánistánu, a z druhé strany k přepravě ropy a plynu z Kaspického moře a Střední Asie do Evropy.

Bezpečnostní vývoj v bližším i vzdálenějším okolí EU provázený řadou kritických momentů bude zřejmě akcelarovat pozornost EU na posilování své bezpečnostní dimenze, která by potvrdila roli EU jako globálního bezpečnostního aktéra. Tento proces bude přesahovat horizont roku 2020 a jeho průběh může ovlivňovat řada faktorů. Na prvním místě se především jedná o postoj Spojených států k budoucnosti transatlantických vztahů resp. potřebnosti a využitelnosti Severoatlantické aliance pro realizaci jejich strategických cílů a zájmů. Tento postoj zatím není definitivně uzavřen, ale Spojené státy již začaly aktivně využívat jako alternativu k NATO *ad hoc* koalice, které jim umožňují řešit nové strategické zájmy a cíle. Jejich angažmá na Blízkém východě (Irák) je příkladem a je možné počítat s pokračováním této tendence.

V úvahu je nutně brát i vliv „strategického posunu“ těžiště světových záležitostí z euroatlantické oblasti do oblasti Asie, resp. Tichého oceánu. Není proto možné vyloučit variantu, že poklesne význam Severoatlantické aliance jako plnohodnotně fungující vojenské struktury, i když tento pokles může trvat delší dobu.

Ze zřetele nelze ztrácet ani dynamický nástup nových aktérů do světové globální politiky. Jejich ekonomický a vědecký rozvoj se může promítnout i do sféry vývoje vojenských technologií, což by v dlouhodobějším horizontu mohlo znamenat i ohrožení superiorní pozice Spo-

jených států. Přineslo by to nevyhnutelně nejen přehodnocování bezpečnostních hrozeb, ale i doktrinálních přístupů v bezpečnostní politice. Evropská unie by nemohla být výjimkou.

Urychlený rozvoj vlastní evropské bezpečnostní a obranné politiky (ESDP - European Security and Defence Policy) se tak může i z uvedených důvodů stát skutečným imperativem unijní politiky. Základ daný stanovením „základního cíle 2010“ (Headline Goal 2010), který počítá s rozšířením schopností unie v celém spektru operací na zvládání krizí a vytváří pro to příslušné kapacity v institucionální, operační a plánovací rovině [56], by měl v perspektivě 10–20 let dospět do fáze, kdy by již vytvořené ozbrojené síly EU měly být schopny vést až pět druhů operací [57] (rozsáhlá operace na podporu míru, humanitární intervence velké intenzity, regionální válka v níž by šlo o evropské strategické zájmy, preventivní zásah proti úderu za použití ZHN a obrana vlastního území).

Politické elity EU a jednotlivých členských zemí EU budou pro zajištění těchto ambicí nuceny podstoupit velmi složitou politickou diskuzi s veřejností, aby obhájili navýšení vojenských rozpočtů nutných k vytvoření kapacit, jimiž zatím Evropa nedisponuje (zpravodajství, mobilní síly, letadlové lodě, transportní letadla, strategický průzkum, přesně naváděná munice atd.), Bez nich by tyto ambice byly neuskutečnitelné. Alternativou může být pokles politické váhy Evropské unie v globálním měřítku.

Složitost politické diskuze o potřebě vydávat více zdrojů na vnější bezpečnost bude dána i tím, že se paralelně dá předpokládat posilování kapacit bezpečnosti vnitřní. Její význam bude s prognózovaným nárůstem aktivit islamistického terorismu v Evropě stoupat. Podoba vnitřní bezpečnosti přitom zřejmě dozná výrazných změn, neboť pravděpodobně dojde k posílení vzájemného propojení a koordinace širokého spektra složek (zpravodajské služby, soudnictví, policie, civilní ochrana, ozbrojené síly, zdravotnictví) v zájmu fungování systému komplexního řízení bezpečnosti. Bude se tak dít na národních úrovních s předpokládaným posílením evropských agentur pro policejní a soudní spolupráci (Europol, Eurojust).

Závěrem

Jestliže devadesátá léta dvacátého století byla jen vyčkáváním dějin, obdobím „stávky událostí“, jak je pojmenoval argentinský spisovatel Macedonio Fernandez, je první dekáda století jedenadvacátého pravým opakem. Inflací krvavých útoků od New Yorku, Washingtonu přes Bali, Moskvu, Istanbul, Madrid, Beslan, Bagdád až po Londýn jako by naznačovala, že nové století bude stejně neklidné jako století, které přineslo několikrát v koncentrované podobě vlády totálního teroru.

Měli bychom na to být připraveni, možná tak, jak již naznačila slova z dnes již „klasické“ publikace Bezpečnostní politika České republiky, která vyšla před deseti lety:

„Počítejme raději se spíše katastrofickými scénáři, a to i za cenu, že urazíme některé státy, ba dokonce sousedy. Nechceme propadnout omylům, že tato planeta se bude chovat v novém tisíciletí rozumněji, že velmocí a další státy se vzdají svých podstatných pravomocí ve prospěch globálního řízení, že Evropa se promění ve Spojené státy evropské, že se podaří odstranit všechny podstatné příčiny napětí – etnické, rasové, náboženské, politické aj. Bohužel, spíše opak bude pravdou!“

Dodávám, že i proto je důležité stále „vyhodnocovat“ svět kolem nás s vědomím, že zkoumání „bezpečnostní budoucnosti“ je nikdy nekončící proces a jeho součástí je i permanentní diskuze (a spory) o této budoucnosti. Tato studie má ambici být její součástí.

Literatura:

- ANNAN, K. (2005): Mir zabrel v jadernýj tupik. Nėzavisimoje vojennoje obozrenije, http://nvo.ng.ru/printed/wars/2005-06-10/1_nuclear.html (10.6. 2005).
- BALABÁN, M. (2004). Historické reflexe a současné výzvy v procesu tvorby a realizace bezpečnostní politiky. *Vojenské rozhledy*, ročník 14 (46), číslo 2 (2005), s. 15-26.
- BALABÁN, M. (2004). Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontext. *Mezinárodní politika*, ročník 28, číslo 9 (2004), s. 25-28.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. (2003). Česká republika mezi mlýnskými kameny. *Vojenské rozhledy*, ročník 12 (44), číslo 2 (2003), s. 3-13.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. (2005). Padesátiletí čtvrté světové války. *Vojenské rozhledy*, ročník 14 (46), číslo 2 (2005), s. 127-138.
- BECK, U. (2003). The Silence of Words: On Terror and War. *Security Dialogue*, číslo 2/2003, s. 255-267.
- BECK, U. (2004). *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2004, 431 stran.
- BURKE, I. (2004). *Al Qaeda: The True Story of Radical Islam*. London: I. B. Tauris, 2004, 304 strany.
- BURMEISTER, K., NEEF, A., SCHULZ-MONTAG, B., STEINMÜLLER, K. (2005). *Europe and Germany in 2020. A Future Scenario*. Z_Paper 10. Essen: Z_Punkt GmbH The Foresight Company, 2005, 24 stran.
- DĚVJATOV, A. (2004): Pod devizom veličije i dostoinstvo. Nėzavisimoje vojennoje obozrenije, http://nvo.ng.ru/printed/wars/2004-10-15/2_deviz.html (15.10. 2004).
- DONNELLY, Ch. (2000-2001). Přehodnocování bezpečnosti. *NATO Review*, zima 2000-2001, s. 32-34.
- DONNELLY, T. (2004). *Force Size and Strategy*. *American Enterprise for Public Policy Research*, http://www.aei.org/docLib/20040823_NS05Sept2004graphics.pdf.
- DRULÁK, P. (2005). Sbohem Evropo. *Lidové noviny – příloha Orientace*, <http://zpravy.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=364877> (11.6. 2005).
- EHLERS, K. (2005). Russland wird ein eurasischer integrationsknoten. *Eurasisches magazin*, <http://www.eurasischesmagazin.de/artikel/?artikelID=20050605>.
- EVERTS, S., FREEDMAN L., GRANT, CH, HEISBOURG, F., KEOHANE D., O'HANLON, M. (2004): *A European way of war*. London: Centre of European reform, 2004, 74 stran.
- FUKUYAMA, F. (2004). *Budování státu*. Praha: Alfa publishing, 2002, 136 stran.
- FÜRST, R. (2005). Čína: zahraničních investorů ráj. *Mezinárodní politika*, ročník 29, číslo 5 (2005), s. 10-12.
- GOMPERT, C.D., GODEMENT, F., MEDEIROS, S. E., MULVENON, C. J. (2005). *China on the Move*. A Franco-American Analysis of Emerging Chinese Strategic policies and Their Consequences for Transatlantic Relations. National Defence Research Institute, http://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/2005/RAND_CF199.pdf.
- HOGUE, F.J (2004). A Global Power Shift. Is the United States Ready? *Foreign Affairs*, číslo 4/2004, s. 2-7.
- KARÁSEK, T. (2004). Budoucnost transatlantických bezpečnostních vztahů: čtyři scénáře. *Mezinárodní vztahy*, ročník 39, číslo 2 (2004), s.20-35.
- KISSINGER, A. H. (2004). America's Assignment. *Newsweek* 4. 10. 2004.
- KISSINGER, A. H. (2005). USA se musejí vyhnout konfliktu s Čínou. *Lidové noviny* 17.6. 2005.
- KRÁSNÝ, A. (2005). Zamyšlení nad bezpečnostním vývojem ve vztahu k České republice. *Vojenské rozhledy*, ročník 14 (46), číslo 2 (2005), s. 3-14).
- KVAČKOV, V. (2002): Afgan: istorija dvizetsja po spirali. Nėzavisimoje vojennoje obozrenije, http://nvo.ng.ru/wars/2002-03-29/2_afgan.html (29.3. 2002).
- LOSKOT, A., PACZYŃSKI, W., PASZYC, E., SARNA, A., WIŚNIEWSKA, I: (2003). *The resource wealth burden-oil and gas sectors in the former USSR*. Centre for Eastern Studies, Warsaw, <http://www.osw.waw.pl/files/PRACE12en.pdf>.
- Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project* (2004), http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html.
- Mc GREGOR R., YEH, A., KREIMEIER, N. (2005) Chinas President buhlt in Ruuslandum Oellieferungen, *Financial Times Deutschland* 1.7. 2005.
- Mezinárodní terorismus (2005). *Regio* číslo 1 (2005), Centrum regionálních analýz, Ústav mezinárodních vztahů Praha.
- NOHEJL, M. (2005): Filozofie a terorismus. *Lidové noviny – příloha Orientace*. 16.4. 2005.
- Novýje vyzovy bezopasnosti i Rossija* (2002): Moskva: Sovět po vněšněj i oboronnoj politike, 24 stran.
- Oxford University Press, 2004, 859 stran.
- PEŁCZYŃSKA-NAŁĘCZ, K. (2005). *The ENP in practice – the European Union's policy towards Russia, Ukraine, Belarus and Moldova one year after the publication of the Strategy Paper*. Warsaw: Centre for Eastern Studies, http://www.osw.waw.pl/files/PUNKT_WIDZENIA_10.pdf
- SIPRI Yearbook 2004*. Armaments, Disarmament and International Security.
- SLAUGHTER, M. A. (2004). *A new world order*. Princeton University Press, 2004, 341 strana.

- SMITH, B (2005): Afghanistan. Where are we? Conflict Studies Research Centre, Camberley (U.K.) <http://www.da.mod.uk/CSRC/documents/CentralAsia/05%2830%29-BS.pdf>.
- SOCOR, V. (2005). Europe Must Not Lose Sight of Central Asia, *The Wall Street Journal*. 3. 6. 2005.
- SVOBODA, K (2005). Rusko: země investicím zaslíbená?, *Mezinárodní politika*, ročník 29, číslo 5 (2005), s. 13-15.
- TEREM, P. (2005) „Budoucnost jadrové energie v kontexte environmentální a energetické bezpečnosti“ [dosud nepublikovaný text připravený k vydání ve sborníku Svět 2050].
- Tvorba a realizace bezpečnostní politiky České republiky* [závěrečná zpráva projektu výzkumu] (2005): Centrum pro sociální a ekonomické strategie FSV UK, http://ceses.cuni.cz/sbp/doc/tvorba_a_realizace_bp.pdf.
- URBAN, J. (2005). Získá zahraniční politika Evropské unie bezpečnostní dimenzi? *Mezinárodní politika*, ročník 29, číslo 4 (2005), s. 4-5.
- YANG, F. (ed.) (2002). *Contemporary China and Its Foreign Policy*. Beijing: Word Affairs Press, 2002, 427 stran.

Poznámky k textu:

- [1] BECK, U. (2004). *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 431 stran.
- [2] Viz *Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project* (2004), http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html.
- [3] Za posledních 200 let se průměrná teplota zvedla o 0,6 °C. V tomto století však vědci počítají s nárůstem teplot v rozmezí od 1,4 do 5,8 °C.
- [4] Ve značné míře se to týká i tak výbušného regionu jakým je Blízký východ, kde téma dostupnosti resp. využitelnosti vodních zdrojů představuje zdroj sporů a konfliktů ve vztazích Turecka, Sýrie a Iráku (Eufrat) nebo Izraele, Jordánska a palestinských území (Jordán, Jarmuk).
- [5] V současné době připadá 40 % světové energetické spotřeby na ropu, 26 % na uhlí a 24 % na plyn. Předpokládá se, že v roce 2010 bude plyn na druhém místě.
- [6] Viz *Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project* (2004), http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020_s2.html. Podle údajů mezinárodní agentury pro energii by čínská denní potřeba ropy mohla vzrůst ze současných 3 milionů barelů na 11 milionů barelů v roce 2030.
- [7] Arabský publicista Ch. A. Husejní uvedl 7. června 2004 v listu Asharq Al Awsat, že podle expertů „kritická cena“ ropy pro vypuknutí ekonomické krize v nejmocnější zemi světa - Spojených státech činí 124 dolarů za barel (viz <http://inosmi.ru/print/210184.html>)
- [8] Spojené státy vyčlenily 100 milionů dolarů na program „Caspian Guard“ zaměřený právě především na ochranu ropovodů Baku-Ceyhan. Jeho součástí je mj. výcvik speciálních jednotek určených na tento úkol a rekrutujících se z příslušníků ázerbájdžánské armády.
- [9] Hlavními spotřebiteli ruského plynu jsou nové státy EU (EU-10), které pokrývají svoji spotřebu ze 73 % z ruských dodávek. Ze „starých“ členských zemí jsou hlavními spotřebiteli ruského plynu SRN (dodávky pokrývají 32 % spotřeby), Itálie a Francie (25 %).
- [10] Rusko je v současné době po regionu Blízkého východu a Angole třetím hlavním dodavatelem ropy do Číny.
- [11] Za účelem dalšího rozvoje spolupráce mezi Spojenými státy a Ruskem v oblasti energetiky byl vytvořen a funguje tzv. *energetický kvartet* tvořený za ruskou stranu ministrem průmyslu a energetiky a ministrem pro ekonomický rozvoj a obchod a za americkou stranu ministrem energetiky a ministrem obchodu.
- [12] Ministerský předseda Kanady Paul Martin navrhl, aby se vytvořila skupina G-20, která by byla složena z 10 industrializovaných zemí a 10 zemí s dynamicky se rozvíjejícími tržními ekonomikami.
- [13] Významný americký futurolog Alvin Toffler např. navrhuje, aby se OSN stala federací různých smluv a paktů od NATO po Mercosur nebo NAFTA a proměnila svoji strukturu ze souboru stálých vertikálních byrokracií v horizontální, na jednotlivé problémy zaměřené a časově omezené jednotky.
- [14] Viz *Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project* (2004), http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020_s1.html.
- [15] Součástí této změny bude i expanze informačních technologií. Např. v roce 2020 by měly být k dispozici počítače v hodnotě pouhých cca 100 dolarů, které budou schopny provádět až 500 miliard operací za vteřinu.
- [16] Významný americký ekonom, ředitel Institutu Země na Kolumbijské univerzitě v New Yorku Jeffrey Sachs indikuje tři hlavní determinanty udržující Afriku v „pasti“ chudoby a zaostalosti: neschopnost vypěstovat dostatek potravin (produkuje pouze 1118 kg pšenice na hektar), rozšíření nemocí, které mají rozsah pandemie (AIDS, malárie), hospodářská izolace daná velmi špatnou dopravní infrastrukturou.
- [17] „Finanční“ rozměr takového řešení mj. indikuje údaj uvedený v Programu tisíciletí OSN: do roku 2010 bude Afrika jako nejméně rozvinutý kontinent potřebovat přímou pomoc v hodnotě 50 miliard dolarů ročně.
- [18] *Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project* (2004), http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020_s2.html#page48.

- [19] Jeden z „populačních“ scénářů Evropské komise uvádí, že pokud EU nezačne výrazněji podporovat porodnost jako součást celkové sociální politiky začne v Evropě od roku 2011 prudké snižování populace, které povede do roku 2030 k odchodu 21 miliónu lidí z pracovního procesu, což je 7 % pracovní síly. Mohlo by to mít i dopady na rekrutaci příslušníků ozbrojených sil (Josef ŠMONDRK např. uvedl ve svém článku „Zdrojové zabezpečení bezpečnosti a obrany České republiky“, *Vojenské rozhledy* č. 4/2004, že v roce 2025 poklesne díky snižování počtu obyvatel ČR a jejich stárnutí reálný rekrutační potenciál o 30 %).
- [20] Příkladem nebezpečnosti tohoto fenoménu mohou být např. aktivity hackerů na počátku 21. století. Např. v roce 2001 bylo zaznamenáno na internetu 31 323 jejich útoků, o rok později však již téměř třikrát tolik – 87 525.
- [21] Ilustrací může být např. Malacký průliv, spojující Indický oceán a Jihočínské moře, na jehož březích se rozkládají Malajsie, Singapur a Indonésie (780 km dlouhý, v nejužším místě 36 km široký), jehož možné zablokování teroristickým útokem (potopení jednoho či dvou supertankerů přepravujících ropu) by za situace, kdy se touto cestou transportuje 80 % ropy pro Japonsko a Čínu mohlo znamenat kolaps mezinárodního obchodu.
- [22] V polovině první dekády 21. století jsou ve 43 zemích světa v provozu jaderné elektrárny nebo jaderné reaktory a ve 100 zemích existují zásoby radioaktivních materiálů.
- [23] Na mezinárodní konferenci organizované mezinárodní organizací kriminální policie Interpol v roce 2005 v Lyonu její ředitel Ron Noble konstatoval, že neexistuje žádná jiná tak nebezpečná hrozba – svět ale na ni není dostatečně připraven.
- [24] O problematice nanotechnologie blíže viz TŮMA, M. (2004), *Nanotechnologie – „spása lidstva“ s bezpečnostními riziky? Mezinárodní vztahy*, ročník 39, číslo 2 (2004), s. 36-48.
- [25] Viz *Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project* (2004), http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020_s4.html. Buňky al Kajdy (Al-Káida) dnes působí podle některých expertů v 68 zemích.
- [26] Pro informaci je možné uvést početní stav muslimských komunit v těchto evropských zemích: Francie 5-8 milionů (z celkového počtu 60,7 milionu obyvatel), Velká Británie 1,6 milionu (60,4), Německo více než 3 miliony (82,4), Nizozemí necelý milion (16,4), Itálie jeden milion (58,1), Španělsko milion (40,3), Belgie necelých 400 tisíc (10,4).
- [27] Celkový roční obrát organizovaného zločinu činil na počátku 21. století cca 500 miliard dolarů (2 % HDP).
- [28] Viz BURKE, I. (2004): *Al Qaeda: The True Story of Radical Islam*. London: I. B. Tauris, 2004, 304 strany.
- [29] Centrum arabských strategických studií ve své „Arabské strategické zprávě“ za rok 2000–2001 uvádí následující příčiny nedůvěry k politice Spojených států vůči islámským zemím: strach se vzrůstajícího intervencionismu, který je srovnáván se starým evropským kolonialismem (s jediným rozdílem, že otevřeně nedeklaruje okupační záměry); vzrůstající obavy z humanitárních intervencí, preventivních úderů USA a spojenců a vměšování do vnitřních záležitostí muslimských zemí, porušování jejich státní suverenity bez svolení RB OSN; USA chtějí vést boj proti terorismu), aniž by konzultovaly a dosáhly souhlasu ostatních zemí s definicí terorismu; intervencionismus USA nemá pouze vojenský charakter, ale je kulturně orientován s cílem měnit identitu muslimských společností; zasahuje do osnov školní výuky, které by měly redukovat důraz na některé islámské hodnoty (vypustit z osnov islámskou koncepci džihádu či upravit osnovy v souladu s americkými globálními zájmy, vlastními výklady islámského dogma); Washington usiluje v dlouhodobé perspektivě o zásadní přeměnu tradičního arabského a islámského vědomí, aby neohrožovalo západní způsob života, což je velmi nebezpečná představa; USA neodlišují terorismus od národněosvobozeneckého boje Palestinců, a tím si vlastně udržují volné ruce pro cílený tlak na všechny arabské islámské země, které podporují Palestinu; USA zbavují terorismus přesného významu, smyslu a snaží se ho rozšířit na každý akt násilí, vzpoury, občanskou válku, ozbrojený boj, i když je součástí národního osvobození, což je přístup, jenž jim umožňuje pragmaticky rozhodnout, co je a co není terorismus v souladu s jejich zájmy (převzato z kapitoly Blízký východ, autor Jaroslav BUREŠ in Mezinárodní terorismus, *Regio* číslo 1/2005, Centrum regionálních analýz, Ústav mezinárodních vztahů Praha).
- [30] Vypovídá o tom i výše vojenského rozpočtu, který činil v roce 2005 455,3 miliardy dolarů (cca 4,5 % HDP). Spojené státy se také podílejí 47 % na světových výdajích na zbrojení. Pro srovnání je možné uvést, že vojenský rozpočet Spojených států byl v roce 2004 téměř třikrát větší než vojenské rozpočty Francie, Velké Británie, Číny a Indie dohromady a 23,5 x větší, než vojenský rozpočet Ruska. Spojené státy také ovládají 63 % světového zbrojního trhu.
- [31] Pokud se zisky USA z ražebného (tj. příjmy z vydávání peněz) obrátí z příjmů na ztrátu (tj. americká měna se začne ze světa vracet) dolar výrazně oslabí, což podlomí důvěru v investice do delších aktiv v USA. Tato obrovská aktiva se začnou přelévát do „nových“ i „starých“ center moci“, které tím získají obrovský investiční stimul, a tím i ekonomickou moc. Boj o zastavení takového transferu může vyvolat i řadu velmi vážných konfliktních situací mezi USA a těmito centry. V této souvislosti je možné uvést, že deficit běžného účtu

Spojených států dosáhne podle týdeníku Economist v roce 2006 objemu 825 miliard dolarů, tj. 6,4 % HDP. (Blíže o poklesu role dolaru ve světové ekonomice viz http://economist.com/opinion/displayStory.cfm?story_id=3446249).

- [32] Ministr vnitřní bezpečnosti Spojených států Michael Chertoff ve svém projevu v německém Marshallově fondu a v Centru pro evropskou politiku v Bruselu 23. května 2005 např. uvedl, že cílem jeho ministerstva je „vybudovat svět propojený bezpečnostními plášti, čímž mám na mysli bezpečná prostředí, v nichž se budou moci lidé i náklad pohybovat rychle, efektivně a bez rizika, aniž bude třeba tomu obětovat právo na soukromí či bezpečnost. Svět, v němž člověku náležitý bezpečnostní screening, technologie, cestovní doklady a kontrola pohybu nákladu umožní přesunovat se relativně svobodně z místa na místo, ať už bude kdekoli na zeměkouli. K lidem uvnitř takového bezpečnostního pláště budeme mít vysokou míru důvěry, takže důvěryhodné cestující a přepravce nebude nutné během cesty zdržovat na každé zastávce, aby byli znovu prověřeni. To nám umožní soustředit větší část svých zdrojů na osoby mimo bezpečnostní plášť – abychom mohli provádět hloubkovou analýzu a prověřování v té míře, v jaké potřebujeme, a zajistili tak, že ti, kdo nám chtějí ublížit, tímto sítím neprojdou.“ (Celý projev viz sborník konference „*Proměny konceptu vnitřní bezpečnosti*“ pořádané 26. 5. 2005 Střediskem bezpečnostní politiky CESES FSV UK a Policejní akademií ČR http://ceses.cuni.cz/sbp/doc/050901-Sbornik_Vnitri_Bezp.pdf).
- [33] Objem obchodní výměny mezi USA a Čínou činil v roce 2003 180,804.0 milionu dolarů. Patrná je ovšem její silná nerovnováha v neprospěch USA (import z Číny 125,436.10 milionu dolarů, export do Číny 28,367.9 milionu dolarů – údaje viz *The World Almanac and book of facts 2005*. New York: World Almanac Education Group, Inc., 2005).
- [34] O jejich výši si lze učinit představu na základě vojenského rozpočtu Spojených států z roku 2004: většina z cca pětiny rozpočtu alokovaného na válku proti terorismu byla určena pro Irák. V absolutních číslech se jedná o částku ve výši cca 71,5 miliardy dolarů.
- [35] Centrum strategických prognóz Stratfor zveřejnilo informaci, že dohody o jejich rozmístění bylo dosaženo v průběhu návštěvy ministra obrany Spojených států Donalda Rumsfelda v hlavním městě Ázerbájdžánu Baku 12. dubna 2005.
- [36] Čínský HDP dosáhne zřejmě již v roce 2005 úrovně Velké Británie, na konci první dekády tohoto století Německa a v roce 2015 Japonska. Předpokládá se že samotné Spojené státy budou Čínu dostihnuty v roce 2040. Pro doplnění je možné uvést, že druhý nejvýznamnější aktér v Asii – Indie – má dosáhnout objemem svého HDP okolo roku 2025 Německo (viz *Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project* (2004), http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020_s1.html).
- [37] Viz FÜRST, R. (2005). Čína: zahraničních investorů ráj. *Mezinárodní politika*, ročník 29, číslo 5 (2005), s. 10-12.
- [38] Pro srovnání je možné uvést že současná úroveň HDP na hlavu dosahuje v Číně a 5000 dolarů, v České republice 15 700, v Německu 27 600 a ve Spojených státech amerických 37 600 dolarů.
- [39] Viz *Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project* (2004), http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020_s1.html
- [40] Na školách ve Spojených státech nyní studuje více jak 50 tisíc čínských studentů.
- [41] Zákon proti rozštěpení státu, jak zní jeho oficiální název, byl přijat 17. března 2005 Všečínským shromážděním lidových zástupců. Podle oficiálních čínských zdrojů je cílem tohoto zákona bránit „rozštěpení vlasti“, a to následujícími způsoby: „Zabraňovat a potlačovat rozštěpení státu tchajwanskými separatistickými silami, přispět k mírovému sjednocení vlasti, zachovat mír a stabilitu v oblasti tchajwanské úžiny, hájit suverenitu a územní celistvost státu a hájit základní zájmy čínského národa.“ Klíčovou částí zákona je zřejmě § 8, ve kterém se uvádí: „Jestliže separatistické síly „za nezávislý Tchaj-wan“ pod jakýmkoli jménem nebo jakýmkoli způsobem podniknou akce za odtržení Tchaj-wanu od Číny, nebo dojde-li k vážnému incidentu, který by ve svém důsledku mohl vést k odtržení Tchaj-wanu od Číny či definitivně zmařit možnost mírového sjednocení, může stát v zájmu zachování suverenity a územní celistvosti přijmout opatření nemírového charakteru a další nezbytná opatření.“
- [42] Podle oficiálních údajů investovaly tchajwanské firmy v Číně od začátku devadesátých let 34 miliard dolarů. Údaje Asijské rozvojové banky uvádí částku mezi šedesáti až osmdesáti miliardami dolarů. V některých sektorech, jako ve výrobě čipů a části zařízení z oblasti informačních technologií, jsou na sobě dokonce obě ekonomiky do značné míry závislé.
- [43] Sídlo Šanghajské organizace spolupráce (SCO-Shanghai Cooperation Organization) je v Pekingu. V rámci této organizace byl mj. v r. 2002 založen RATS SCO (Regional Antiterrorist Structure of SOC), se stálým sídlem výkonného výboru od r. 2004 v Taškentu (Uzbekistán).
- [44] A. SCHLEIFER A D. TREISMAN v článku „A normal country“ (*Foreign Affairs*, March/April 2004) mj. konstatují, že „Rusko vstoupilo do 90. let jako země s deformovanou a dezintegrovanou plánovanou ekonomikou, obrovským deficitem spotřebního zboží a velkým množstvím vojáků. Desetiletí zakončilo jako normální kapi-

talistická země s průměrnými příjmy (autoři uvádějí, že HDP na hlavu dosahuje podle údajů OSN dle nákupní parity 8000 dolarů, což je srovnatelné s Argentinou v roce 1991 nebo Mexikem v roce 1999). Bez ohledu na to, že ekonomická produktivita po rozpadu SSSR se silně snížila, přesvědčivé výpočty dokazují, že v roce 2003 je tendence opačná.“ (...) „To, že je s Ruskem vše v pořádku, může rozladit ty, kteří čekali více, a málo utěšit ty, kteří nemají volbu a kteří jsou nuceni vydržet nestabilní život v zemi. Ale pro zemi, která byla pouze před 15 lety „impériem zla“, ohrožovala vlastní národ a další země, je to samo o sobě značným úspěchem, zasluhujícím obdiv.“ (...) [Západ] získal místo výbojného protivníka s tisíci jadernými raketami, které byly na něj zacíleny, partnera připraveného ke spolupráci v oblasti odzbrojení, boje s terorismem a zadržování občanských válek.

- [45] Viz SVOBODA, K (2005). Rusko: země investicím zaslíbená?, *Mezinárodní politika*, ročník 29, číslo 5 (2005), s. 13-15.
- [46] Pro srovnání je možné uvést, že je to v porovnání s Českou republikou pouze dvojnásobek. Aktuální celková výše zahraničních investic dosahuje v Rusku podle informace ministra financí Alexeje Kudrina uveřejněná 4. dubna 2005 výše 100 miliard dolarů.
- [47] 21. dubna 2005 uvedl ministr regionálního rozvoje Ruské federace Vladimír Jakovlev na jednání skupiny pro demografii a lidské zdroje Rady pro podnikání a hospodářskou soutěž, že více jak 60 % Rusů jsou starší občané, děti a invalidé, 20 miliónů mužů je praceneschopných, jeden milión občanů je ve vězení, čtyři milióny jsou v ozbrojených silách, pět miliónů je nezaměstnaných, čtyři milióny jsou chronickými alkoholiky a jeden milión jsou narkomané.
- [48] V dokumentu „Aktuální úkoly ozbrojených sil Ruské federace“, který byl přijat v roce 2003 (jedná se *de facto* o novou ruskou vojenskou doktrínu) se mj. reaguje na ty faktory vývoje vojensko-politické situace ve světě, které mohou být nebezpečné z vojenského hlediska i pro Rusko. Velká pozornost je např. věnována tendencím vrátit jaderné zbraně mezi přijatelné nástroje používané v rámci vojenských operací. Zmiňuje se mj. vývoj jaderných zbraní v řadě zemí a možné náznaky „snížení prahu použití jaderných zbraní“, což je považováno za faktor, který může narušit globální i regionální bezpečnost. Odpovědi Ruska má být přestavba systému řízení vojsk a přístupů k zadržování hrozeb různých úrovní. V této souvislosti je možné uvést, že ministr obrany Sergej Ivanov v říjnu 2003 na reprezentativním shromáždění ruského politického a vojenského vedení na ministerstvu obrany (za účasti prezidenta V. Putina), kde byl dokument představen, ve svém projevu nevyloučil ani preventivní použití síly, pokud si to budou vyžadovat zájmy Ruska nebo jeho spojenecké závazky.
- [49] Blíže viz: http://europa.eu.int/comm/external_relations/russia/intro/eco_trade.htm#trade.
- [50] Přední německý expert na Rusko Alexandr Rahr, koordinátor Fóra EU-Rusko podporovaného Evropskou komisí a ředitel projektu Rusko/SNS Koerberovy nadace, vyslovil předpoklad, že Rusko se do roku 2020 stane členem EU. Hlavními důvody ruského členství bude potřeba vyvážit vliv Číny a efektivně čelit tlaku islámského fundamentalismu (viz <http://www.imosmi.ru/print/220212.html>). Rusko může být i klíčovou částí velkých ekonomických projektů, které se kterými se počítá v prostoru Eurasie. Příkladem může být např. idea vytvoření transkontinentálního dopravního koridoru vedoucího přes ruské území od pobřeží Tichého oceánu na pobřeží Atlantiku. O této ideji se mj. jednalo na zasedání Rady ministrů Evropské konference ministrů dopravy v Moskvě v květnu 2005.
- [51] Rozvojová pomoc EU dosáhla např. v roce 2002 objemu 36 miliard USD ročně (pro srovnání: USA vydaly na obchodní a rozvojovou pomoc v témže roce 13 miliard USD).
- [52] Viz COLOMBANI, P (ed.) (2002). *Le Commerce Mondial au XXIe siècle*. Institut français des relations internationales, <http://www.ifri.org/files/Economie/ifrit.pdf>.
- [53] V roce 2020 by např. Turecko mohlo přes svoje území přepravovat 50,5 miliónu tun ropy a 41 miliónů kubických metrů plynu.
- [54] Tato Strategie byla přijata na summitu EU-Rusko, který se konal v květnu 2003 v Sankt Petěrburku.
- [55] V potaz je v daném případě nutné brát i vysokou míru závislosti na dodávkách energetických surovin z Ruska (např. 100 % závislost na dodávkách plynu Moldávie a 40 % Ukrajiny).
- [56] Blíže viz KHOL, R. (2004). Rozvoj evropské bezpečnostní a obranné politiky v roce 2004. *Bezpečnostní témata* číslo 2 (2004), Centrum bezpečnostních analýz, Ústav mezinárodních vztahů Praha.
- [57] Viz *European Defence. A proposal for a White Paper*. [Report of an Independent Task Force.] May 2004 (<http://www.iss-eu.org/chaillot/wp2004.pdf>).

Tato studie vznikla jako součást výzkumného záměru Fakulty sociálních věd UK Praha „Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika“ (MSM0021620841).